

УДК 347.122:007

М. Матійко,кандидат юридичних наук, доцент
Національного університету «Одеська юридична академія»

РЕГУЛЯТИВНА ФУНКЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА В СИСТЕМІ ФУНКЦІЙ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Дослідження функцій цивільного права в теперішній час набуває все більшої актуальності у зв'язку з підвищенням ролі цивільного права у суспільстві. Необхідність розкриття соціальної цінності права, подальшого посилення захисту прав людини, підвищення ролі права у сучасному суспільстві зумовлюють науковий інтерес до дослідження функцій права. Особливо цікавими в цьому аспекті вдаються дослідження окремих функцій цивільного права. Отже, враховуючи специфіку цивільно-правового регулювання, цілком виправданим є спрямування наукового інтересу та звернення уваги на регулятивну функцію цивільного права в системі функцій цивільного права.

Слово «функція» походить від латинського *functio* – виконання [1, с. 138]. Термін «функція» має багато значень і не є власне юридичним поняттям. Саме слово «функція» вперше було використано німецьким математиком Г. Лейбніцем у 1673 р. в листі до Гюйгенса (під функцією він розумів відрізок, довжина якого змінюється за якимось певним законом) [2, с. 127].

Функція цивільного права може бути визначена як напрямок впливу цивільного права на суспільні відносини та соціальне призначення цивільного права.

Питання про класифікацію функцій цивільного права є дискусійним. Погляди вчених розбігаються в основному у визначенні критерію для класифікації, що значною мірою обумовлений тим, який зміст вкладають різні автори в поняття «функції цивільного права». Класифікаційний критерій функцій права слід шукати в самому понятті «функції

права», оскільки в ньому акумулюються найістотніші ознаки даного явища, що дають необхідну орієнтацію у встановленні форм, конкретних видів його існування [3, с. 32].

Так, І.Е. Фарбер, розуміючи під основними функціями права його соціальне призначення або основний напрямок впливу на сферу суспільних відносин як критерій розмежування цих функцій, використовує засоби впливу норм права на поведінку людей і на суспільні відносини [4, с. 39]. До цієї точки зору близька позиція С.С. Алексєєва. Автор визначає функції права, по-перше, як його юридичне призначення для тих або інших суспільних відносин, по-друге, як напрямки правового впливу та пропонує розмежовувати функції права за допомогою двох критеріїв: специфіки правового регулювання та призначення права [5, с. 63–67; 6, с. 94–98].

Т.М. Радько обґрунтовує необхідність шукати єдиний об'єктивний класифікаційний критерій розмежування функцій права, що існує поза правом, у суспільних відносинах [7, с. 29–45].

А.С. Пашков пропонує прийняти об'єктивний критерій поділу функцій права (систему суспільних відносин), однак функції, на його думку, залежать також від «специфічних властивостей та змісту самого права» [8, с. 69].

Враховуючи зауваження Т.М. Радька, В.І. Щербина як основний критерій класифікації функцій права бере «різні типи суспільних відносин, що визначають призначення (службову роль) права» [9, с. 37].

Системний підхід до дослідження процесів і явищ становить одну з від-

мінних рис сучасної науки, сучасного стилю наукового мислення. Можливості пізнання залишаються малоефективними, якщо вони обмежуються рівнем одиницності, якщо за окремими елементами вони не прагнуть виявити їхню систему. Системний підхід до дослідження функцій права дозволяє враховувати їх інтегративні якості [10, с. 73].

Відмінність полягає ще в тому, що в реальному житті функції права не існують ізольовано одна від одної, вони тісно пов'язані між собою. Тому жодна з них не може бути вивчена достатньо глибоко та повно без з'ясування її взаємодії з іншими функціями, тобто без вивчення її в системі.

Під час дослідження системи функцій права і його структурних підрозділів необхідно враховувати два основних моменти. По-перше, складний об'єкт є поліструктурним багаторівневим утворенням [11, с. 40; 12, с. 133]. По-друге, система функцій права, як і будь-яка система, має структуру, в якій зміст функціонування права є найважливішим елементом. Зміст функціонування права, галузей права становить той або інший спосіб його впливу на суспільні відносини у певних, різних за сферою напрямках.

Система функцій права являє собою складне, багаторівневе явище. Система функцій права безпосередньо пов'язана із системою права. Відповідно до елементів, з яких складається остання, на думку М.Н. Марченко, можна виділити п'ять груп функцій права, утворюючих їхню систему: загальноправові (властиві всім галузям права); міжгалузеві (властиві двом і більше, але не всім галузям права); галузеві (властиві одній галузі права); функції правових інститутів (властиві конкретному інституту права); функції норм права (властиві конкретним нормам права) [13, с. 56].

Питання про співвідношення функцій права різних рівнів має важливе значення, тому що структурним елементам системи права властиві

функції, які мають відому специфіку, обумовлену предметом та методом правового регулювання даних елементів та їхнім призначенням у системі права. Та або інша загальноправова функція може більшою або меншою мірою конкретизуватися функціями більш низького рівня. Це залежить, по-перше, від характеру загальноправової функції та, по-друге, від призначення галузі, інституту, норми права та відповідно їхніх функцій.

Певною мірою умовно можна виокремити дві групи критеріїв, які лежать в основі диференціації загальноправових функцій: внутрішні (що перебувають у рамках самого права) і зовнішні (що перебувають за його межами).

Внутрішні критерії (підстави) класифікації функцій права впливають із системи права, способів його впливу на поведінку людей, особливостей форм реалізації.

Нерозривний зв'язок функцій права із власне правом обумовлює існування основних власно-юридичних функцій: регулятивної та охоронної, які повною мірою проявляють себе і на цивілістичному рівні.

Це найбільш загальний поділ функцій цивільного права. Подальша їхня класифікація ґрунтується на виділенні інших (крім зазначених) способів впливу права на поведінку людей.

У системі функцій цивільного права важливе місце посідає регулятивна функція. Чи проявляється цивільне право у формі нормативних актів, чи договорів, чи встановлює правовий статус, правосуб'єктність громадян, чи інших суб'єктів цивільного права – у всіх цих формах проявляється його призначення – регулювати цивільно-правові відносини.

Особливості цієї функції полягають, насамперед, у встановленні позитивних правил поведінки, в організації цивільних відносин, в координації соціальних взаємозв'язків.

У рамках регулятивної функції можна виокремити дві підфункції: регулятивну статичну і регулятивну динамічну.

Регулятивна статична функція знаходить своє втілення у впливі цивільного права на суспільні відносини шляхом їхнього закріплення у тих або інших цивільно-правових інститутах. У цьому полягає одне із завдань цивільно-правового регулювання. Цивільне право, насамперед, юридично закріплює, зводить до розряду врегульованих ті суспільні відносини, які являють собою основу нормального, стабільного існування суспільства, відповідають інтересам особи.

Вирішальне значення для статичної функції має інститут права власності, юридична суть якого в тому і полягає, щоб закріплювати економічні основи суспільного устрою.

Статична функція чітко виражена й у ряді інших цивільно-правових інститутів (у тому числі, в авторському та винахідницькому праві).

Регулятивна динамічна функція виражається у впливі цивільного права па суспільні відносини шляхом ініціювання та оформлення їх руху (динаміки).

Метою дослідження є дослідження особливостей регулятивної функції цивільного права.

Характеристика регулятивної функції цивільного права припускає з'ясування найважливіших шляхів її здійснення, оскільки кожний із них відіграє значну роль у всьому регулятивному процесі, який охоплюється правовою системою.

Найбільш характерними шляхами (елементами) здійснення регулятивної функції цивільного права є: визначення за допомогою норм цивільного права праводієздатності (правосуб'єктності) суб'єктів; закріплення та зміна правового статусу суб'єктів; визначення (передбачення) юридичних фактів; встановлення конкретного правового зв'язку між суб'єктами права; визначення оптимального типу правового регулювання стосовно конкретних суспільних відносин.

Основне функціональне призначення цивільного права полягає в тому, що його норми спрямовані на безпосеред-

не регулювання суспільних відносин, які є предметом впливу цивільного права [14, с. 509–510]. Таким чином, зміст регулятивної функції цивільного права полягає у впливі на суспільні відносини, регламентації поведінки суб'єктів даної галузі права.

Регулятивна функція цивільного права полягає у врегулюванні цивільно-правових відносин, насамперед, в їхньому нормальному, бажаному для їх учасників стані. Це здійснюється шляхом встановлення підстав виникнення права власності, обсягу повноважень власника, порядку використання майна суб'єктами підприємницької діяльності, порядку використання об'єктів інтелектуальної власності, меж здійснення права власності, порядку укладення та виконання правочинів, спадкування майна тощо. У цьому випадку здійснюється так зване позитивне регулювання цивільних відносин. Вплив на учасників цивільних відносин позитивного регулювання дає їм можливість самостійно вчиняти позитивні дії, утримуватися від негативних дій (бездіяльності), досягати максимально ефективного результату, а врешті сприяє ефективному економічному обігу, розподілу та використанню матеріальних благ, додержанню всіма членами суспільства особистих немайнових прав їх носіїв.

Однак регулятивна функція цивільного права не зводиться до нормативного впорядкування цивільного обігу. Конструкція цивільно-правових норм, особливо у сфері договірних зобов'язань, створює їх учасникам передумови для локального саморегулювання відносин, що виникають між ними. Менш активною є регулятивна функція у сфері особистих немайнових відносин, не пов'язаних з майновими, адже норми цивільного права в основному закріплюють правовий режим їх об'єктів, тобто особистих немайнових прав. Ні честь, ні гідність не можна регулювати, такі особисті блага природно притаманні людині. Тому цивільно-правові норми скоріше

не регулюють відносини щодо зазначених нематеріальних благ, а юридично визнають їх належність відповідному суб'єктові у статичному моменті та забезпечують захист у разі їх порушення [15, с. 25].

Таким чином, як нормативне регулювання, так і локальне саморегулювання відображають регулятивну функцію цивільного права переважно в межах правомірної діяльності суб'єктів цивільно-правових відносин.

Висновки. Із врахуванням зазначеного, регулятивну функцію цивільного права можна визначити як обумовлений його соціальним призначенням напрямком правового впливу, що виражається у встановленні позитивних правил поведінки, закріпленні суб'єктивних прав і покладанні юридичних обов'язків на суб'єктів цивільного права.

Сфера регулятивної функції цивільного права є широкою та багатогранною. Важко перелічити всі сфери, які регулюються нормами, що несуть регулятивну функцію цивільного права.

Оскільки цивільне право регулює економічні відносини та процеси, в основі яких лежать об'єктивні потреби людей, остільки ефективність впливу цивільно-правових норм залежить від точності регулювання, від розуміння законодавцем цих потреб. Посиленню регулятивної функції цивільного права служить, зокрема, уміле використання економічних важелів та стимулів.

Ключові слова: цивільне право, функції цивільного права, регулятивна функція права, вплив цивільного права, призначення цивільного права.

Статтю присвячено дослідженню регулятивної функції цивільного права. Розглянуті погляди вчених щодо регулятивного напрямку впливу цивільного права на суспільні відносини, його ролі та соціального значення. Охарактеризовано регулятивну функцію цивільного права. Сформульовано пропозиції щодо посилення регулятивної функції цивільного права.

Статья посвящена исследованию регулятивной функции гражданского права. Рассмотрены взгляды ученых относительно регулятивного направления влияния гражданского права на общественные отношения, его роли и социального значения. Охарактеризована регулятивная функция гражданского права. Сформулированы предложения относительно усиления регулятивной функции гражданского права.

The article is sanctified to research of regulative function of civil law. The looks of scientists of relatively regulative direction of influence of civil law are considered to the public relations, his role and social value. The regulative function of civil law is described. Set forth suggestion in relation to strengthening of regulative function of civil law.

Література

1. Большая Советская Энциклопедия / [Ред. кол. : С.И. Вавилов (гл. ред.) и др.]. – 2-е изд. – М. : Большая Советская Энциклопедия, 1978. – Т. 28. – 664 с.
2. Лейбниц Г.В. Сочинения в четырех томах / Г.В. Лейбниц ; ред., авт. вступ. ст. и примеч. И.С. Нарский. – М. : «Мысль», 1983. (Философское наследие ; Т. 87). – Т. 2. – 685 с.
3. Хецуриани Д.Г. Функции советского гражданского права: Теоретические проблемы понятия и системы / Д.Г. Хецуриани ; отв. ред. Т.А. Лилуашвили. – Тбилиси : Мецниереба, 1990. – 149 с.
4. Фарбер И.Е. О воспитательной функции общенародного права / И.Е. Фарбер // Советское государство и право. – М. : Наука, 1963. – № 7. – С. 38–47.
5. Алексеев С.С. Общая теория социалистического права : Введение. Сущность социалистического права. Курс лекций: [учебное пособие] / С.С. Алексеев. – Вып. 1. – Свердловск : Сред.-Урал. кн. изд-во, 1963. – 265 с.
6. Алексеев С.С. Проблемы теории права: Основные вопросы общей теории социалистического права. Курс лекций в 2-х томах / С.С. Алексеев. – Свердловск : Изд-во Свердл. юрид. ин-та, 1972. – Т. 1. – 396 с.
7. Радько Т.Н. Основные функции социалистического права / Т.Н. Радько. – Волгоград : НИИ РИО, 1970. – 142 с.

8. Пашков А.С. Основные функции советского трудового права / А.С. Пашков // Правоведение. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1977. – № 5. – С. 67–78.

9. Щербина В.І. Теоретичні проблеми охоронної функції трудового права в умовах ринкових відносин: [монографія] / В.І. Щербина. – Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2004. – 211 с.

10. Юков М.К. Связи норм гражданского и гражданско-процессуального права / М.К. Юков // Вопросы развития и защиты прав граждан : межвузовский тематический сборник. – Калинин : Изд-во Калинин. ун-та, 1977. – С. 66–75.

11. Алексеев С.С. Структура советского права / С.С. Алексеев. – М. : Юрид. лит., 1975. – 264 с.

12. Блауберг И.В. Становление и сущность системного подхода / И.В. Блауберг, Э.Г. Юдин. – М. : Наука, 1973. – 270 с.

13. Общая теория государства и права. Академический курс : в 3-х томах / отв. ред. М.Н. Марченко. – 2-е изд. перераб. и доп. – М. : Зерцало-М, 2001. – Т. 2. – 528 с.

14. Советское гражданское право: [учебник] / [А.М. Беякова, В.К. Бесмертный, А.Г. Быков, Е.Н. Гендзехадзе и др.]; отв. ред. : В.П. Грибанов, С.М. Корнеев. – М. : Юрид. лит., 1979. – 552 с.

15. Цивільне право України : [підручник] : у 2-х кн. / [О.В. Дзера, Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін.] ; за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – Кн. 1. – 864 с.

